

KÖNYVSZEMLE

Új magyar irodalmi lexikon. Főszerkesztő Péter László. Akadémiai Kiadó, Budapest, (1994). 143. kötet, XXXVIII+XXXII+XXXII+2332 l.

Úgy tűnik, századunk utolsó évtizede megismétli az első évtized lexikon szerkesztési lázát. Akkor egy állandósultnak tűnő világ adatait igyekeztek számbavenni a szerkesztők és kiadók. Aztán eltelt a világháborúkkal tarkított, ideológiáktól és rendszerváltásoktól befolyásolt nyolc évtized. S most újra ott tartunk, hogy egy szellemi stabilizáció reményében ismét felzárkózhatunk az európai lexikon-irodalomhoz. Most már úgy lehet írni és szerkeszteni a lexikon szócikkeit, hogy nem kell ideológiai szempontokra figyelemmel lenni, tehát a tudományosság mai állása az egyetlen mértékadó. Ugyanakkor üzleti szempontból is nagy az igény a lexikonok iránt, a szakembereknél jóval szélesebb olvasókör vásárolja őket. Így a még rendszerváltás határán jelentkező kétkötetes Akadémiai Kislexikon után 1993-ban megindult a Magyar Nagylexikon, s már a III. kötete is elhagyta a nyomdát. A Larousse Enciklopédiának és a német Universallexikonnak (Officiana) magyar átdolgozása jelent meg. Forgalomba került új színházművészeti lexikonunk - hogy csak a hozzánk eljutottakra utaljunk. Ebbe a sorozatba illeszkedik be a legújabb magyar irodalmi lexikon. Szükségét már legalább egy évtizede minden irodalommal foglalkozó érezte, hisz elődje, a harminc évvel ezelőtti szintén háromkötetes lexikon már megjelenésekor felemásra sikeredett. Úgyhogy a kutató nagyobb bizalommal fordult a Magyar Életrajzi Lexikonhoz, vagy a régebbi enciklopédiákhoz.

A most megjelent lexikon főszerkesztője, Péter László hatlapos előszóval indítja az első kötetet, s ebben egyrészt felvázolja az előzményeket, másrészt a lexikon szerkesztési elveit magyarázza, igyekezve kivédeni a felhozható vádakát. Az előzmények közé sorolja Czwittinger Dávidtól Bod Péteren át Szinnyei József tizennégykötetes munkájáig az életrajzgyűjteményeket. Három irodalmi lexikonunkat jellemzi behatóbban, a Ványi Ferencét (1926), a Benedek Marcellét (1927) és a Hungária jelzőt viselőt (Révai József és Kóhalmi Béla szerkesztette, 1947). Külön fejezetben tér ki az 1963-1965-ös három kötetet kitevő akadémiai Magyar Irodalmi Lexikonra, melynek összeállításában Benedek Marcellnek már csak reprezentatív szerep jutott, a tényleges munkát Kicsi Sándor vezette. Ez a lexikon a maga 6555 címszavával kétségtelenül átfogta az egész irodalmi életet, az újabb fejleményeket. Azonban nagyon szűken értelmezte az irodalom fogalmát, a nem szépírók kiválasztásánál döntései vitathatók. Meghatározásaira nem egyszer az ideológia is rányomta bélyegét.

Az Új magyar irodalmi lexikon tervét Klaniczay Tibor vetette fel 1985-ben, s a kivitelezéssel Péter Lászlót bízta meg. 1986. október 6-án alakult meg a szerkesztőség, 1988-ra elkészült az Útmutató a szócikkek megírására. A szerkesztőbizottság Klaniczay Tibor elnökletével egyetlen ülést tartott 1988 áprilisában, melyen megvitatta az alapcímjegyzéket. Ezután a szerkesztői munka teljes súlyával Péter Lászlóra nehezedett, aki 316 szerző közreműködésével készítette el a több mint tizenegyezer címszó szövegét. Ez az előző lexikonhoz képest megduplázódott címszómennyiség a terjedelemben nem jelentett növekedést, ezt rövidítésekkel, tömörítésekkel érték el. A főszerkesztő már előre jelzi, hogy bizonyára sok vitára ad okot a személyek kiválasztása. A határterületek művelői esetén legalább egy önálló szépirodalmi, irodalomtörténeti, kritikai kötet megjelentetését tartották kritériumnak. A fordítókat ritkábban vették fel, az idegen nyelven tolmácsolókat "igyekeztek" szerepeltetni. Az előző lexikontól eltérően nem közölnek fényképeket - ami sok helymegtakarítást eredményez -, mellőzik az irodalomelmélet-műfaji címszavakat (ezek lényegében nem változtak), és terjengős összefoglaló címszavakat sem állítanak össze. A szerkesztő eleve tagadja, hogy a szócikk hosszúsága arányba hozható a szerző jelentőségével. Az egyes szócikkek a családneveket verzál betűvel adják, címeiket kurzívvval. Az életrajzot rövid utalás követi a tevékenységre, a fontosabb művek s néhol a szakirodalom apróbetűs felsorolása zárja a cikket. A főszerkesztő leszögezi, hogy nem tudják felvállalni az irodalomtörténeti bibliográfia szerepét. A szócikkek után - igen helyesen - feltüntetik a szerző betűjegyét.

Az Új magyar irodalmi lexikon három kötetének egyszerre való megjelentetése kétségtelenül rendkívüli teljesítmény. Így az egész mű egységes szempontokat érvényesíthet, és utalásaiban, összefüggéseiben is megítélhető. Legnagyobb erénye a gyors tájékozódási igény kielégítése. Rengeteg személy, folyóiratcím, társaság-csoportosulás, irodalmi pör, kötet - és műcím, nyomda került bele. Mindegyikről megkapjuk a fontosabb adatokat, s az utalást, ahol folytathatjuk a kutatást. Meglátásunk szerint két fő szócikktípus különül el. Az egyik a rövid típus: négy-öt sortól egy hasábig. Ezek terjedelmét a rendelkezésre álló adatok és a bibliográfia mennyisége szabja meg. Az életrajz után legfeljebb jellemzés következik pár sorban. A hosszú szócikk a legnagyobb alkotóknak jár ki, de ez sem haladja túl az öt-hat hasábot. Itt már esztétikai szempontú minősítéseket, értékítéleteket is találunk. Különösen hasznosak a dátumhoz kötött életrajzok, hiszen ezekért ütök fel leggyakrabban a lexikont. A művek felsorolása teljességre törekszik, s ez szintén hasznos, bár néhol elnyújtja, terjedelemben megduplázza a szócikket.

Lexikonunk nem csak a XX. századi, az utóbbi évtizedekben befutott vagy ismertté vált szerzők beiktatásával lett teljesebb a megelőzőnél, de a XIX. századot megelőző tollforgatók gyakran hiányos adatainak közlésével is. Kollégiumi tanárok, lelkészek, főurak egész sora található benne, többségük egy-két latin vagy magyar mű miatt érdemelte ki a figyelmet.

Az erdélyi lexikon-forgató nyilván mindig a saját tájának szellemi nyomait kéri számon egy lexikontól. Kissé leszűkítve a kolozsvári közpon-

tú unitárius felekezet képviselőit számoltuk össze. Az első világháborút megelőző időből negyven nevet találtunk. Ezekből tizenhét nem szerepelt az előző lexikonban. Egy Brassai Sámuel, Bölöni Farkas Sándor, Dávid Ferenc, Heltai Gáspár, Kriza János, Szentiváni Mihály neve fogalommá vált, nem hiányozhat a lexikonból sem. Még a határterületen mozgó történészek, mint Jakab Elek, Kanyaró Ferenc, Kőváry László szerepeltetése is föltétlenül szükséges. Az már széles látókörre vall, hogy most bekerült a névsorba Agh (és nem Ágh!) István püspök, tankönyvíró, Almási Gergely Mihály püspök, énekeskönyv összeállító, Árkosi Gelei Benedek filozófiai szerző, aki lehet, hogy azonos Árkosi Tegző Benedekkel, Boros György püspök, szerkesztő, egyháztörténész, valamint Matthias Glirius, Gyergyai Ferenc, Hunyadi Demeter, Kolozsvári Dimén Pál, Kőváry Józsa, Molnos Dávid, Paleologus Jakab, Petrichevich Horváth Boldizsár, Szakmári Fabricius István, Szentábrahámi Lombárd Mihály, akiket eddig jóformán csak az egyáztörténet tartott számon. Unitárius vonatkozású nem személyi címszót csak a *Keresztény Magvető* és a *kolozsvári unitárius diáktársaság* kapott, ez utóbbi az *unitárius*nál legalább utalószót igényelt volna. Sem a Dávid Ferenc Egylet, s annak lapja, az Unitárius Közlöny, sem pedig az Unitárius Irodalmi Társaság nem bizonyult elég rangosnak.

Kolozsvár viszonylatában hiányoljuk, hogy a mai magyarországi városokétól eltérően sem egyeteme, sem színtársulata, sem pedig könyvtárai nem kaptak címszót. Igaz, az *Erdélyi Magyar Színjátszó Társaság*-nál az 1792-1809-es időszakra pár adatot közölnek, s a *kolozsvári drámapályázat* (1814-1818) is megér egy félhasábot. Nem sok okát látjuk, hogy a kolozsvári nyomdászatot miért kellett két szócikkben ismertetni.

Az erdélyi vonatkozású adatoknál általában több a bizonytalan, hiányos vagy kérdőjeles. Ezek közül csak néhányat emelünk ki, amelyekre egy kis utánajárással Kolozsvárt megoldást lehetett volna találni. Ilyen például Somló Bódog születési dátuma (1873. júl.21.) és a ma is itt élő J.Nagy Máriaé, a Sándor József halálozási ideje (1945. jún.6.) vagy a Kozma Ferenc halálozási helye (Kolozsvár). A legtöbb hiányosságot a szócikkek bibliográfiai adatainál találjuk. Az erdélyi olvasónak az az érzése támad, hogy az 1970-es, 1980-as évek itteni kiadványai még nem épültek be az összmagyar irodalomtörténetírásba. Hiszen szövegkiadások, monográfiák csak nem hiányozhatnak egy-egy szócikk anyagából. S e hiányosságokat egy erdélyi lektorálás könnyűszerrel kiküszöbölhette volna. Egyedül a Gábor Dénes jegyezte szócikkek tekinthetők kellően tájékozódottaknak.

Itt van például az összehasonlító Irodalomtörténeti Lapok, melynek antológiáját (1975) sem a folyóiratcímnél, sem Meltzl Hugónál nem említik. Berde Mária, Bitay Árpád, György Lajos, Kovács Dezső, Sipos Domokos esetében sem az újabb kiadásokról, sem a monográfiákról nincs adat. Szigeti Józsefet igen hiányos szócikke még élőként tünteti fel, Kovács György halálát sem regisztrálják. A Petőfiről könyvet író Bartók György filozófus vagy Vita Zsigmond művelődéstörténeti író is megérdemelt volna egy szócikket. Az Erdélyi Helikon csak folyóiratcímként szerepel, mint irodalmi fórumot, munkaközösséget nem emelik ki. Legakadémikusabb

folyóiratunknak, a Nyelv- és Irodalomtudományi Közleményeknek nem szentelnek szócikket, habár tanulmányaira több bibliográfiai hivatkozás történik.

Mindezek alapján felmerül az olvasóban a kérdés, miként is viszonyul a lexikon a Romániai Magyar Irodalmi Lexikonhoz. Az Előszó az előzmények között még a címét sem említi. Balogh Edgár és Dávid Gyula nevénel történik utalás rá. A szócikkek írói azonban használták az első két kötetet. Az ott szereplőknél kevesebb a hiányos adat. Néha, mint Kara Győzőnél, csak átfogalmazták a romániai lexikon adatait. Kétségtelenül az Új magyar irodalmi lexikon aláhúzza a RMIL folytatásának szükségességét. Ez lehet az az eszköz, amellyel a romániai magyar irodalom- és művelődéstörténeti kutatás eredményeit bevihetjük az összmagyar tudományosság nyilvántartásaiba.

Tökéletes lexikon nincs. Ezt tudja Péter László főszerkesztő is. Ez a lexikon sem az, de tökéletesebb valamennyi elődjénél. Így kézikönyvévé válik ezután minden irodalomtörténésznek. Erdélyi viszonylatban jóval nagyobb pozitívum az a sok régebbi múltunkból beemelt név, adat, mint negatívum az a hiányzó többnyire bibliográfiai vonatkozás, amit szóvá tettünk.

GAAL GYÖRGY

Előfizetőink figyelmébe!

A Keresztény Magvető előfizetési díja belföldön 6 000 lej, melyet a lelkészi hivatalban vagy közvetlenül az egyházi központban (Episcopia Unitariana, 3400 Cluj-Napoca, B-ul 21 Decembrie nr.9) lehet befizetni.

Az előfizetési díj a nyugati országok részére évi 20 dollár.

Annual subsription from abroad dollar 20 (postage included) should be sent to the Unitarian Church Headquartes, B-ul 21 Decembrie nr.9, 3400 Cluj-Napoca, Romania.

